

Костенко В.О.

Управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій у Кіровоградській області

ГЕОПОЛІТИЧНІ ФАКТОРИ ВИНИКНЕННЯ ТЕРОРИСТИЧНИХ ЗАГРОЗ ТА ЇХ НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНИ ТА СВІТУ

Розглянуто геополітичні фактори виникнення терористичних загроз і встановлено світову тенденцію до зростання кількості і масштабів терористичних актів в Україні та світі. З'ясовано, що сучасний тероризм набув міжнародного та глобального характеру і є загрозою національній та міжнародній безпеці. Розглянуто геополітичні передумови виникнення та поширення тероризму в Україні, пов'язані із внутрішніми та зовнішніми чинниками. Проаналізовано загрози терористичного характеру в Україні, пов'язані з можливим нападом терористів на потенційно-небезпечні об'єкти, з метою вжиття необхідних рішень із їх мінімізації.

Ключові слова: тероризм, терористична загроза, терористичний акт, терористичні угруповання, безпека.

Постановка проблеми. Починаючи з 90-х рр. ХХ ст., основним джерелом загрози міжнародній безпеці в усьому світі був і залишається міжнародний тероризм. Вже у ХХІ ст. тероризм став найнебезпечнішим і важкопрогнозованим глобальним викликом суспільству. Практично щодня можна почути інформацію, так чи інакше пов'язану з ним. Сьогодні тероризм став набувати дещо інших форм і масштабів; Україну, як і більшість розвинених країн світу, хвилює проблема тероризму.

Походження і суть тероризму має геополітичне підґрунтя. У класичному визначенні геополітика – це наука, що вивчає відношення держави і суспільства до простору [1, с. 4]. У ширшому тлумаченні – це наука, яка розглядає вплив географічних чинників на внутрішню й особливо зовнішню політику держав і націй. В її основі лежить протиборство великих держав за контроль над ресурсами, яке історично є безкінечним. Життя і здоров'я людини в цій боротьбі, на жаль, не цінилося ніколи [2].

Порівняно з іншими країнами СНД, геополітичне становище України є чи не найскладнішим, як через підвищений інтерес до неї з боку Росії, сусідніх країн-членів Європейського Союзу (ЄС) і НАТО, так і у зв'язку зі складною внутрішньополітичною та економічною ситуацією, вийти з якої власними силами Україна поки що неспроможна. Наближення ЄС і НАТО до кордонів України створило принципово нову геополітичну ситуацію, що вимагає від українського керівництва рішучих

кроків у проведенні реформ, які мають стати запорукою її майбутньої європейської інтеграції.

Виходячи тільки з цієї логіки, було б помилково вважати, ніби Україна гарантовано захищена від можливих терористичних проявів. На сьогодні як зовнішньо-, так і внутрішньополітична ситуація в Україні сприятлива для розвитку тероризму. Сучасні події на Сході України є прямим наслідком геополітики, а трагічні прояви тероризму є викликом для безпеки держави та потенційною загрозою для всього суспільства. Отже, проблема тероризму в Україні є особливо актуальною з погляду безпеки і цілісності держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні теоретичні та методологічні засади формування державної політики у сфері безпеки досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені В. Авер'янов, В. Бакуменко, І. Кринична, В. Костенко, Г. Рева, Т. Брус, Н. Нижник, О. Кучеренко, В. Тертичка, Г. Атаманчук, Л. Пал, П. Браун та ін. Вплив сучасного тероризму на суспільнополітичний розвиток людства розглянуто у працях І. Гармашова, В. Вітюка, О. Грачова, С. Єфімова та ін. Протидії тероризму в контексті проблем міжнародної і національної безпеки присвятили свої роботи В. Антипенко, В. Глушков, В. Буткевич, В. Денисов, Г. Адлер, І. Кресіна, І. Лазарев, В. Ліпкан, А. Машкова, І. Хижняк та ін. [3, с. 12–18].

Публікації Г. Мінковського, В. Ревіна, Є. Кожушка щодо можливостей боротьби з між-

народним тероризмом мають здебільшого оглядовий та констатуючий характер [4]. Тероризм як проблему світового масштабу та основні терористичні загрози терористичного характеру в Україні ґрунтовно розглянуто у праці І.П. Криничної [5, с. 121–125].

У зв'язку із постійними змінами у міжнародній та соціально-політичній ситуації в державі, досліджувана тематика набуває нових видових форм і потребує постійного ґрунтового аналізу та опрацювання для об'єктивного і своєчасного виявлення потенційних терористичних загроз й вироблення належних заходів щодо їх своєчасної нейтралізації [6, с. 43–48].

Проаналізувавши наукові розробки, слід зауважити, що у вітчизняній науці дослідження тероризму переважно стосуються юридичної оцінки терористичних дій та завдань нормативно-правового регулювання боротьби з ним. Поза увагою дослідників залишається проведення комплексного аналізу сучасних загроз терористичного характеру в Україні та їх наслідків з метою створення ефективної державної системи протидії тероризму.

Постановка завдання. Мета статті – показати вплив геополітики на безпеку держав і суспільства та розглянути наслідки терористичних загроз в Україні та світі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Тероризм сьогодні посідає перші місця в переліку загроз особистій, національній та міжнародній безпеці. Жертвами терактів, зазвичай, стають випадкові громадяни. Категорії потенційних жертв охоплюють практично всіх нас і наших близьких – пасажирів літаків, метро, трамваїв, мешканців готелів і простих перехожих. Універсальність загрози мала б передбачати широку і безальтернативну суспільну підтримку заходів протидії тероризму. Насправді ж так трапляється далеко не завжди [7].

За даними щорічного «Глобального рейтингу тероризму – 2016», оприлюдненого лондонським Інститутом економіки і миру, Українська держава найбільше потерпає від тероризму серед держав Європи. Україна у світовому рейтингу тероризму посідає 11 місце і йде відразу за Іраком, Афганістаном, Нігерією, Пакистаном, Сирією, Єменом, Сомалі, Індією, Єгиптом і Лівією [8].

Реальна та потенційна загроза тероризму в Україні є надзвичайно високою. Недооцінка ризиків, несвоєчасне реагування може мати важкі наслідки: людські жертви, матеріальні збитки, дестабілізація нормальної життєдіяльності су-

спільства і, найголовніше, досягнення цілей, поставлених терористами. Такий сценарій небезпечний, адже вимоги терористів зазвичай носять нелегітимний характер, і кожна «перемога» стимулює існуючих і потенційних терористів до наступних акцій. Особливо, коли під антитерористичними гаслами переслідуються цілі, далекі від декларацій. Наприклад, вибухи в Макіївці, Запоріжжі, Дніпрі, Харкові. Терористами виявилися звичайні викладачі університету, активісти політичних партій, працівники Васильківської міськради. Все це доводить, що в нашій державі є підґрунтя для скоєння терористичних актів політично-економічного спрямування. Приховані причини масових «мінувань» станцій метро поблизу Майдану, вокзалів і аеропортів були настільки ж очевидними, як і те, що справжні винуватці так і не будуть названі [7].

Нині для України найімовірнішими та найнебезпечнішими є виклики й потенційні загрози, спричинені міжнародно-державним тероризмом із боку Російської Федерації (РФ). До 2014 р. Україну зараховували до країн із найменшим ризиком у цій сфері, а тероризм як соціальне явище в нашій державі тоді мав прояви, характерні для початкової стадії його розвитку. Проте, з початком російської агресії та анексії Криму, безпосередньої участі збройних формувань РФ у терористичній діяльності, прямому керівництві незаконними збройними формуваннями на Донбасі, масштабному озброєнні й підготовці терористів, ситуація в Україні докорінно змінилася [9].

Підтвердженням цьому можуть слугувати численні повідомлення ЗМІ про вибухи та вбивства з використанням вогнепальної зброї, що трапилися в зоні АТО, Одеській, Харківській та інших областях України, а також майже щоденні звіти СБУ про виявлені на території нашої держави сховища (т. зв. «закладки») з вибухівкою, зброєю та боеприпасами. На думку фахівців, в Україні існують зовнішні й внутрішні чинники, які посилюють загрозу терористичних проявів. Зовнішніми чинниками є: геополітичне становище України на стику сфер впливу Росії, Заходу, США, Туреччини і країн мусульманського світу; терористична діяльність російсько-терористичних найманців і диверсійно-розвідувальних груп Збройних сил РФ у зоні АТО та прилеглих до неї областях України; масштабні незаконні постачання з РФ майже всіх видів зброї до деяких окупованих нею районів Донецької і Луганської областей; потужна інформаційна війна РФ проти України, використання всіх засобів спеціальної пропаганди (несилових

інструментів розв'язання політичних і воєнних завдань) з метою цілеспрямованого інформаційно-психологічного впливу на населення нашої держави [9, с. 158].

З початком агресії з боку РФ проблема тероризму набуває в Україні особливої актуальності. На підставі аналізу наданих Генеральною прокуратурою України статистичних даних, в Україні в 2013 р. зареєстровано лише 10 терористичних злочинів, протягом 2014 р. – 2 088, а в січні – липні 2015 р. – 1 717. Динаміка зростання кількості вчинених терористичних злочинів не може не турбувати українське суспільство [10].

Атаки проти мирного населення є логічним продовженням підтримки, яку РФ надає групам, що вчиняють акти тероризму в Україні. Збиття літака рейсу МН–17 за допомогою російської системи «Бук» не зупинило фінансування тероризму РФ. За постійної підтримки з боку РФ відбулася атака на автобус у Волновасі. Лише за два тижні потому був обстріляний Маріуполь, а Краматорськ – за декілька тижнів після цього. У Харкові мирне населення було залякане низкою вибухів [11].

Всі ці події не трапилися випадково, це – наслідок підтримки РФ тероризму в Україні. Трансформація України та посилення зв'язків з ЄС стали причиною особливого роздратування Росії. РФ погрожувала знищити економіку України, запроваджуючи каральні односторонні торговельні обмеження, намагалася заморозити українців, припиняючи постачання газу протягом холодного зимового сезону, ставила під сумнів територіальну цілісність України. Ці політичні дії досягли небезпечних нових рівнів у 2014 р., коли РФ вирішила втрутитися в Україну із застосуванням військової сили; підтримувати незаконні угруповання, які здійснюють акти тероризму на українській землі; порушувати права мільйонів українських громадян, включаючи право на життя [11].

Як наслідок, український народ піддається тривалій кампанії терору, культурного, духовного та фізичного знищення. Підтримувані РФ незаконні збройні формування збільшили кількість атак і посилили градус залякування мирного населення. В Авдіївці тільки протягом одного тижня моніторингова місія ОБСЄ підтвердила щонайменше 8 смертей мирних громадян та 30 випадків отримання ними поранень. Внаслідок невибіркового обстрілів місто зазнало значної руйнації жилих будівель та критичної інфраструктури, цивільне населення було залишене без електрики, водопостачання і навіть опалення під час суворих морозів. Протягом лише двох місяців з початку

2017 р. кількість снарядів, які використовувалися для обстрілів Авдіївки, оцінюється на рівні 15 000 одиниць [11].

Створення і розвиток техносфери в Україні призвело до накопичення значної потенційної небезпеки, яка може катастрофічно реалізовуватися під час терористичних актів і диверсій. Використання об'єктів техносфери для досягнення головних цілей терористичних угруповань визначається вразливістю потенційно небезпечних об'єктів і об'єктів підвищеної небезпеки до зовнішніх впливів, а також наближеністю до місць проживання чи перебування населення, що спрощує реалізацію терористичних актів та ускладнює їх усунення правоохоронними органами і відповідними службами. Для населення України одну із найбільших потенційних небезпек складає хіміко-біологічний тероризм, основними загрозами якого є: зараження радіоактивними речовинами – використання радіоактивних матеріалів (цезію, плутонію, кобальту та ін.); диверсії на ядерних об'єктах. До основних негативних факторів, які впливають на функціонування об'єктів підвищеної небезпеки та їх уразливість у терористичному та диверсійному планах, слід віднести відсутність належної охорони [12].

Що стосується європейського континенту, то за 2 роки в Європі у 18 терактах загинули 443 людини. Британське видання «Daily Mail» опублікувало карту, на якій зображені вчинені на території Європи в 2014–2016 рр. теракти. Як відзначає видання, в 2014 р. внаслідок нападу в Брюсселі загинули 4 людини, а вже у 2015 р. кількість жертв збройних нападів по всьому континенту збільшилася до 267 осіб. З початку 2016 р. через теракти вже загинули 172 людини. За останні 2 роки найбільше людей загинули внаслідок терактів у французькій столиці Парижі – 155, на другому місці в сумному рейтингу турецька Анкара – 102 жертви, на третьому – французька Ніцца з 84 загиблими [12].

Франція взагалі стала однією з головних жертв терору за останній час – крім Парижа і Ніцци, від збройних нападів постраждали міста Маньянвіль (2 загиблих), Руан (1 загиблий) і Ліон (1 загиблий). У Туреччині, крім Анкари, здійснені атаки в Стамбулі (42 загиблих) та Діярбакирі (4 людини загинули). Крім того, в Брюсселі за 2 роки в терактах загинули 39 осіб, а в німецькому Мюнхені через недавню атаку на торговий центр загинули 9 осіб. Також за вказаний проміжок часу жертвами терору стали боснійські Сараєво (2 загиблих) і Зворник (1 загиблий), данський Копенгаген (2 людини) [13].

Висновки. На території України зростає актуальність викликів і загроз, спричинених терористичною діяльністю російсько-терористичних найманців і диверсійно-розвідувальних груп Збройних сил РФ у зоні АТО та прилеглих до неї областях. Стратегією зменшення ймовірності реалізації терористичних актів у нашій державі має стати подальший розвиток системи забезпечення антитерористичної безпеки, вдосконалення правової бази, яка відповідає стандартам провідних держав світу, посилення взаємодії між спеціальними органами, підвищення якості профпідготовки співробітників структур, що

займаються проблемою тероризму, їх технічної оснащеності. Забезпечення техногенно-екологічної безпеки в Україні потребує комплексного підходу та ефективних практичних заходів щодо недопущення спроб поширення тероризму на техногенно-небезпечні об'єкти. Для цього необхідно посилити охорону потенційно-небезпечних об'єктів в Україні за допомогою новітніх технічних систем захисту та оповіщення відповідних служб. Для ефективної протидії міжнародному тероризму необхідна координація зусиль всіх держав на найвищому рівні та створення мережі міжнародних організацій.

Список літератури:

1. Дугин А.Г. Геополитика. Академический проект, Москва, 2011. С. 4.
2. Геополітика. Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.
3. Ткач В.Ф. Сучасний тероризм: тенденції, вияви, виклики та загрози для України. Стратегічні пріоритети. № 3 (36). Київ, 2015. С. 12–18.
4. Ляшенко В.М. Державна політика запобігання тероризму в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01. Львів, 2007. 21 с.
5. Кринична І.П. Тероризм як проблема світового масштабу: загрози терористичного характеру в Україні. Sciences of Europe. Global Science Center LP. Прага, 2016. № 2–2 (2), С. 121–125.
6. Азаров М.Ю., Кузьмін С.А. Сучасний стан терористичної загрози в Україні. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2012. № 2 (28). С. 43–48.
7. Мельник О. Чим небезпечний тероризм в Україні. Центр Разумкова. Київ, 2014. URL: http://old.razumkov.org.ua/eng/article.php?news_id=1097.
8. Рибаченко О. Україна посіла перше місце у Європі в Глобальному рейтингу тероризму. Київ, 2016. URL: <http://novynarnia.com/2016/11/17/ukrayina-posila-pershe-mistse-u-yevropi-v-globalnomu-indeksi-terorizmu/>.
9. Гриненко І.М., Прокоф'єва-Янчиленко Д.М., Сокрут Б.В. Оцінювання та управління ризиками у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні: кримінологічний моніторинг, тактичний аналіз та використання відкритих джерел. К.: ВІТЕ, 2015. 158 с.
10. За останні півтора року в Україні за тероризм засудили всього дев'ять осіб: 2017. URL: https://dt.ua/UKRAINE/za-ostanni-pivtora-roku-v-krayini-za-terorizm-zasudilivsogo-dev-yat-cholovik-192342_.html.
11. Зеркаль О. Росія фінансує тероризм. Промова представника України в Міжнародному суді ООН в Гаазі: 2017. URL: https://beztabu.net/tekst-promovi-predstavnika-ukrayini-vmizhnarodnomu-sudi-oon-v-gaazi_n15535.
12. Аналітичний огляд стану техногенної та природної безпеки в Україні за 2015 рік. Загрози терористичного характеру. ДСНС України. Київ, 2016. URL: http://www.dsns.gov.ua/files/prognoz/report/2015/Glava_1.pdf.
13. За останні два роки в Європі жертвами 18 терористичних атак стали 443 людини. УНІАН: Британське видання Daily Mail. 2016. URL: <http://www.unian.ua/world/1440918-karta-teroru-za-2-roki-v-evropi-v-18-teraktah-zaginuli-443-lyudini-daily-mail.html>.

ГЕОПОЛИТИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ ВОЗНИКНОВЕНИЯ ТЕРРОРИСТИЧЕСКИХ УГРОЗ И ИХ ПОСЛЕДСТВИЯ ДЛЯ УКРАИНЫ И МИРА

Рассмотрены геополитические факторы возникновения террористических угроз и установлено мировую тенденцию к росту количества и масштабов террористических актов в Украине и мире. Выяснено, что современный терроризм приобрел международный и глобальный характер и является угрозой национальной и международной безопасности. Рассмотрены геополитические предпосылки возникновения и распространения терроризма в Украине, связанные с внутренними и внешними факторами. Проанализированы угрозы террористического характера в Украине, связанные с возможными нападениями террористов на потенциально-опасные объекты, с целью принятия необходимых решений по их минимизации.

Ключевые слова: терроризм, террористическая угроза, террористический акт, террористические группировки, опасность.

**GEOPOLITICAL FACTORS OF TERRORIST THREATS EMERGENCE
AND CONSEQUENCES FOR UKRAINE AND WORLD**

The geopolitical factors of the emergence of terrorist threats are considered, and the world trend of an increased number and scale of terrorist acts in Ukraine and in the world is established. It has been determined that modern terrorism has become international and global in nature and is a threat to national and international security. The geopolitical preconditions for the emergence and spread of terrorism in Ukraine, related to internal and external factors, are considered. The threats of terrorist nature in Ukraine, connected with possible terrorist attacks on potentially dangerous objects, have been analyzed with the purpose of taking the necessary decisions on their minimization.

Key words: *terrorism, terrorist threat, terrorist act, terrorist groups, danger.*